

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ДЕХТЯР Оксана Григорівна

УДК 343.12; 343.13; 343.13.3; 343.14

ЗАСАДА БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗАНЬ, РЕЧЕЙ І
ДОКУМЕНТІВ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права, процесу і криміналістики Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
БАСАЙ Віктор Давидович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
декан Івано-Франківського факультету

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
ШУМИЛО Микола Єгорович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри правосуддя

кандидат юридичних наук
ВОЙТОВИЧ Іван Іванович,
суддя Херсонського окружного
адміністративного суду

Захист відбудеться «___» _____ 2014 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 69005, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «___» _____ 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.І. Чанишева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Засади кримінального провадження виступають не тільки певною правовою категорією, але й важливими вихідними положеннями, що регулюють кримінально-процесуальну діяльність. Вони є основою у побудові кримінального судочинства, а тому питання про систему тих положень, які слід відносити до правових засад, що діють у сфері кримінального провадження, має особливе значення як для науки, так і для нормотворчої та правозастосовчої діяльності.

Чинний КПК України, на відміну від попереднього КПК України 1960 року, закріпив главу 2 «Засади кримінального провадження», внаслідок чого відбувся перегляд системи засад кримінального провадження відповідно до загальноновизнаних вимог світових та європейських стандартів. До їх числа вітчизняний законодавець відніс засаду безпосередності дослідження показань, речей і документів (п. 16 ч. 1 ст. 7 і ст. 23 КПК України), яка є одним із важливих правових положень кримінального судочинства. До того ж, у КПК України 1960 року, безпосередність було віднесено до загальних положень судового розгляду.

Значення засади безпосередності для кримінального провадження обумовлене, насамперед, тим, що безпосереднє отримання учасником кримінального провадження інформації з першоджерела забезпечує максимальну повноту і правильність її сприйняття, що є необхідною умовою формування достовірних доказів та прийняття обґрунтованих, об'єктивних та справедливих рішень.

Нормативне закріплення основних положень змісту засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінально-процесуальному законі вимагає визначення напрямків її реалізації у правозастосовчій практиці. Так, дискусійними у кримінальному процесі залишаються проблеми елементів нормативного змісту засади безпосередності, її дослідження з позицій доказування. Майже недослідженим залишається вплив засади безпосередності на стадію досудового розслідування, вирішення питання використання у кримінальному провадженні результатів негласних слідчих (розшукових) дій та у порядку міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій. Не дослідженими залишаються проблеми, пов'язані із реалізацією засади безпосередності під час провадження у суді присяжних, у випадку заміни судді, передбаченому ст. 320 КПК України, щодо меж використання у судовому розгляді похідних доказів. Крім того, потребує дослідження порядок ухвалення судових рішень на основі оцінки особисто сприйнятих фактичних даних та реалізація засади безпосередності у судовому провадженні з перегляду судових рішень. Крім того, особливого значення для реалізації засади безпосередності дослідження показань, речей і документів набувають процесуальні гарантії сторін.

Отже, закріплення вітчизняним законодавцем відносно нової системи засад кримінального провадження, віднесення до неї засади безпосередності дослідження показань, речей і документів, відсутність порядку взаємодії засад у рамках єдиної їх системи, визначення нормативного змісту окремих засад кримінального

провадження, в тому числі і безпосередності, та порядку їх реалізації обумовлюють необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Науково-теоретичною базою дисертаційного дослідження стали праці провідних українських науковців у галузі кримінального судочинства. Зокрема, наукові розробки Ю.П. Аленіна, В.Д. Басая, В.К. Волошиної, В.Г. Гончаренка, С.О. Гриненка, Ю.М. Грошевого, Л.В. Карабут, Т.В. Каткової, С.О. Ковальчука, А.М. Колодія, В.В. Короля, О.П. Кучинської, М.І. Леоненка, В.Т. Маляренка, О.Р. Михайленка, М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, В.О. Попелюшка, П.І. Репешка, С.М. Стахівського, Г.П. Тимченка, В.П. Шибіко, М.Є. Шумила, М.М. Ясинка та інших стали основою для формулювання загальних положень засади безпосередності дослідження показань, речей і документів та її реалізації у кримінальному провадженні.

Важливим теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали праці відомих радянських та російських науковців-процесуалістів: Т.Т. Алієва, О.Ф. Воронова, О.В. Гриненка, Т.М. Добровольської, Г.М. Едельмана, М.В. Колосової, Ф.М. Кудіна, О.М. Ларіна, В.Я. Лівшица, Д.А. Мезінова, Т.Ю. Ничипоренко, М.М. Полянського, З.І. Сарбаєва, А.М. Скліzkова, М.С. Строговича, Ю.І. Стецовського, М.А. Чельцова, С.О. Шейфера, В.Д. Шундикова, М.Л. Якуба та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових розробок, низка питань, пов'язаних як з окресленням поняття, сутності та нормативного змісту засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному процесі України, так і механізмом її реалізації, залишаються невирішеними або ж взагалі не дослідженими. На теперішній час, з огляду на прийняття нового КПК України, проблемні питання, пов'язані з реалізацією засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному провадженні, набувають особливої актуальності та вимагають комплексного дослідження. Викладене обумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права, процесу і криміналістики Івано-Франківського факультету «Актуальні проблеми попередження та боротьби зі злочинністю» на 2011-2015 роки, яка є складовою плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» на 2011-2015 рр. (номер державної реєстрації 0110U000671).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексне вивчення проблем, пов'язаних із реалізацією засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному провадженні, а також формулювання науково обґрунтованих практичних і методичних рекомендацій для удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування.

Визначена мета наукового дослідження зумовила необхідність розв'язання таких завдань:

- охарактеризувати історичний процес становлення та розвитку теоретичних уявлень та нормативних положень засади безпосередності у кримінальному процесі та кримінальному процесуальному законодавстві;

- розглянути безпосередність у кримінальному провадженні з позиції доказування;

- дослідити взаємозв'язок безпосередності дослідження показань, речей і документів із загальними засадами кримінального провадження;

- визначити особливості реалізації засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у стадії досудового розслідування;

- дослідити механізм безпосереднього дослідження доказів судом першої інстанції;

- визначити межі використання у судовому розгляді похідних доказів;

- охарактеризувати порядок ухвалення судових рішень на основі оцінки особисто сприйнятих фактичних даних;

- визначити особливості реалізації засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у судовому провадженні з перегляду судових рішень;

- сформулювати пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінального процесуального закону у частині, яка регламентує реалізацію засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному провадженні.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі реалізації засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні проблеми, пов'язані із реалізацією засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження використано систему загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Метод історико-правового аналізу дозволив дослідити становлення та розвиток науково-теоретичних та правових основ засади безпосередності у теорії кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві (підрозділ 1.1). За допомогою діалектичного методу поставлені завдання досліджені у динаміці та взаємозв'язку, поглиблено понятійний апарат, з'ясовано сутність засади безпосередності, визначено елементи його нормативного змісту та досліджено проблеми, пов'язані із реалізацією цієї засади у кримінальному провадженні на різних його стадіях (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3). Застосування методу системного аналізу правових норм дозволило виявити прогалини та суперечності в нормативно-правових актах і сформулювати пропозиції для удосконалення чинного законодавства (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). Порівняльно-правовий метод застосовувався для порівняння норм міжнародного права, кримінального процесуального права України та зарубіжних країн (підрозділ 2.2). Статистичний метод застосовувався при вивченні та узагальненні судової практики, формуванні та обґрунтуванні висновків за їх результатами (підрозділи 2.1, 2.2., 2.3). Соціологічний метод використовувався для отримання емпіричних даних у процесі

вивчення матеріалів кримінальних проваджень (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3), застосування якого дозволило вивчити 182 кримінальні справи. У процесі дослідження використовувався метод анкетування (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3), за допомогою якого було опитано 138 слідчих, прокурорів, адвокатів, слідчих суддів і суддів.

Теоретичною основою дослідження є наукові положення, що містяться у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників з історії та теорії держави і права, конституційного, кримінального, кримінального процесуального, цивільного процесуального, міжнародного права, права Європейського Союзу.

Нормативну базу дослідження становлять норми Конституції України та актів національного законодавства та законодавства зарубіжних країн, положення міжнародних правових актів у сфері захисту прав і свобод людини, а також практика Європейського суду з прав людини та рішення Конституційного Суду України.

Емпіричну базу дослідження становлять результати узагальнення матеріалів 182 кримінальних справ, розглянутих місцевими та апеляційними судами, судових рішень, розміщених в ЄДРСР, а також узагальнені дані анкетування 138 слідчих, прокурорів, адвокатів, слідчих суддів і суддів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у кримінально-процесуальній науці України комплексним монографічним дослідженням засади безпосередності дослідження показань, речей і документів та її реалізації у кримінальному провадженні. За результатами дослідження сформульовано низку нових положень, висновків і пропозицій, які мають значення для науки та практики, відповідають вимогам наукової новизни. До них потрібно віднести такі:

вперше:

досліджено межі реалізації засади безпосередності з урахуванням змісту стадій кримінального провадження, характеру процесуальної діяльності та повноважень сторін кримінального провадження і суду у кожній з них. Зокрема, обґрунтовано, що під час судового розгляду у першій інстанції засада безпосередності дослідження показань, речей і документів реалізується у повному обсязі з урахуванням особливостей, визначених нормами КПК України, а її реалізації в інших стадіях кримінального провадження (зокрема, досудовому розслідуванні та стадіях судового провадження з перегляду судових рішень – провадження в суді апеляційної інстанції, провадження в суді касаційної інстанції, провадження у Верховному Суді України і провадження за нововиявленими обставинами) притаманна істотна специфіка, зумовлена значною кількістю винятків із загальних правил щодо особистого сприйняття та оцінки доказів, які впливають зі специфіки кримінально-процесуальної діяльності у кожній із вказаних стадій;

з урахуванням судової практики досліджено межі реалізації засади безпосередності у ході прийняття процесуальних рішень слідчим суддею, на підставі чого обґрунтовано, що слідчий суддя не здійснює безпосереднього дослідження усіх доказів, наявних на момент постановлення ним того або іншого процесуального рішення, проте на підставі особистого сприйняття пояснень, речей і документів повинен встановити їх достатність для його постановлення. Поза їх

особистим сприйняттям слідчий суддя позбавлений можливості здійснити їх оцінку, що призводить до прийняття ним рішення про повернення відповідного клопотання;

обґрунтовано висновок про те, що у випадку заміни судді межі реалізації засади безпосередності залежать від підстав його заміни. Так, у випадку заміни судді, передбаченому ст. 320 КПК України, засада безпосередності реалізується у повному обсязі, оскільки запасний суддя був присутній під час безпосереднього дослідження доказів судом першої інстанції. У випадку заміни судді, передбаченому ч. 2 ст. 319 КПК України, вказана засада діє обмежено, оскільки сприйняття доказів суддею, який вступає у справу, здійснюється не безпосередньо, а шляхом ознайомлення з ходом судового провадження та матеріалами кримінального провадження;

удосконалено:

визначення поняття засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному провадженні відповідно до якого, це передбачені в кримінально-процесуальному законі положення, згідно з якими слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд зобов'язані особисто досліджувати (сприймати, збирати, перевіряти, оцінювати) докази, обґрунтовувати свої рішення на підставі тих доказів, які досліджені ними особисто, використовувати первинні докази, за винятком випадків, коли отримати останні неможливо та забезпечити можливість безпосередньої участі інших учасників кримінального провадження у проведенні процесуальних дій і ознайомлення їх з матеріалами кримінальної справи у випадках і межах, передбачених законом;

положення про роль безпосередності у процесі кримінально-процесуального доказування, яка полягає у тому, що безпосередність виступає способом особистого сприйняття слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом доказів у кримінальному провадженні, гарантією вільної оцінки доказів, а також обґрунтованості і вмотивованості судового рішення;

теоретичні положення про обмеження у реалізації засади безпосередності в стадії досудового розслідування. Зокрема, з урахуванням норм нового КПК України визначено коло обмежень в особистому сприйнятті слідчим, прокурором показань, речей і документів та обґрунтовано висновок про те, що їх наявність зумовлена як обставинами кримінального провадження та місцем вчинення кримінального правопорушення, так і повноваженнями прокурора та керівника органу досудового розслідування;

набули подальшого розвитку:

теоретичні положення щодо оголошення показань свідка, потерпілого, отриманих під час досудового розслідування у судовому засіданні. Обґрунтовано, що такі показання повинні підлягати оголошенню не лише у випадку перевірки правдивості показань свідка, потерпілого, даних ним під час судового розгляду, та з'ясування розбіжностей із раніше даними у судовому засіданні показаннями, але й за наявності обставин, що унеможливають допит свідка, потерпілого у суді;

положення про межі використання у судовому розгляді похідних доказів. Обґрунтовано можливість їх використання виключно у випадках, передбачених нормами КПК України, та з урахуванням судової практики стверджується, що

судами першої інстанції найбільш часто використовуються такі похідні докази: 1) показання з чужих слів, надані у порядку ст. 97 КПК України; 2) показання свідка, потерпілого, які оголошуються під час його допиту у судовому засіданні у порядку ч. 5 ст. 225 КПК України; 3) похідні речові докази (спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів, зліпки та інші матеріальні моделі предметів); 4) документи, які виступають похідними доказами (документи посвідчувального характеру, протоколи слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, складені у ході досудового розслідування, протоколи слідчих (розшукових) дій, проведених під час судового розгляду у порядку ст. 333 КПК України).

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у дисертаційній роботі висновки і практичні рекомендації, а також пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства мають обґрунтовану теоретичну та практичну спрямованість і можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження засади безпосередності дослідження показань, речей і документів та проблем, пов'язаних із її реалізацією у кримінальному провадженні;

правотворчій сфері – для удосконалення нормативних положень засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному провадженні, у ході подальшого реформування кримінального процесуального законодавства України, удосконалення норм КПК України;

правозастосовчій діяльності – як рекомендації для удосконалення процесуальної діяльності слідчих, прокурорів, слідчих суддів, суддів щодо реалізації засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному провадженні на різних його стадіях;

навчальному процесі – для вивчення дисципліни «Кримінальний процес України», для підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій. Результати дисертаційного дослідження були впроваджені у навчальний процес Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія» (Акт про впровадження від 07 червня 2013 року).

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана на кафедрі кримінального права, процесу і криміналістики Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія» та обговорена на міжкафедральному засіданні кафедри кримінального права, процесу і криміналістики та кафедри теорії та історії держави і права Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися на конференціях, круглих столах: Регіональній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку правової системи України у контексті світових інтеграційних процесів» (м. Івано-Франківськ, 20-21 травня 2011 року); Регіональній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми юриспруденції» (м. Івано-Франківськ, 7 жовтня 2011 року); Регіональному круглому столі «Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства» (м. Одеса, 19 квітня

2013 року); Міжнародній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2013 року); Другій всеукраїнській науково-практичній конференції «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 24-25 травня 2013 року).

Публікації. Основні положення дисертації відображено в 11 наукових публікаціях, 5 з яких опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 1 – в іноземному виданні та 5 – у тезах доповідей на конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що поділено на шість підрозділів, один з яких включає три пункти, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 231 сторінку, з яких основний зміст – 197 сторінок, список використаних джерел – 25 сторінок (246 найменувань) і додатки – 7 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, аналізується стан її наукової розробленості, визначаються її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, емпірична база, наукова новизна, практичне значення одержаних результатів, зазначаються відомості про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру дисертації.

Перший розділ «Науково-теоретичні та правові основи засади безпосередності у теорії кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві» складається з трьох підрозділів, в яких досліджено засаду безпосередності у теорії кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві, надано їй характеристику з позиції доказування, а також її взаємозв'язок із загальними засадами кримінального провадження.

У **підрозділі 1.1. «Засада безпосередності у теорії кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві»** аналізується історія розвитку кримінального процесуального законодавства, що закріплює зміст засади безпосередності та механізм її реалізації. У результаті проведеного історико-правового дослідження засади безпосередності у теорії кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві дисертантка дійшла висновку про те, що поступовий розвиток процесуального законодавства на території України у різні історичні періоди сприяв закріпленню процесуальних норм, в яких знаходили своє відображення наступні елементи нормативного змісту засади безпосередності (обов'язок суду особисто досліджувати докази, забезпечення можливості безпосередньої участі інших учасників кримінального процесу у проведенні процесуальних дій, ознайомлення їх з матеріалами кримінальної справи), які впливали із усності, публічності та змагальності судочинства. Такий стан справ відносно засади безпосередності у теорії кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві зберігся аж до судової реформи 1864 р., яка не тільки закріпила її як загальне положення судового розгляду, але й дала могутній поштовх

розвитку процесуальної науки, дослідженню безпосередності як самостійної засади у наступних історичних періодах. Із прийняттям 13 квітня 2012 року нового КПК України засада безпосередності дослідження показань, речей і документів законодавцем віднесена до системи загальних засад кримінального провадження.

На підставі аналізу дискусійних положень стосовно елементів нормативного змісту засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному процесі, автор доходить висновку про те, що науковці визначають та обґрунтовують існування різноманітних елементів нормативного змісту цієї засади. Однак, практично всі науковці у галузі теорії кримінального процесу наводять наступні елементи нормативного змісту засади безпосередності: обов'язок суб'єктів (слідчого, прокурора, слідчого судді і суду), які здійснюють кримінальне провадження особисто досліджувати (сприймати, збирати, перевіряти, оцінювати) докази; обов'язок суб'єктів (слідчого, прокурора, слідчого судді і суду), які здійснюють кримінальне провадження обґрунтовувати свої рішення на підставі тих доказів, які досліджені ними особисто; обов'язок суб'єктів (слідчого, прокурора, слідчого судді і суду), які здійснюють кримінальне провадження використовувати первинні докази, за винятком випадків, коли отримати останні неможливо; забезпечення можливості безпосередньої участі інших суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності у проведенні процесуальних дій і ознайомлення їх з матеріалами кримінальної справи у випадках і межах, передбачених законом.

Дисертантка обґрунтовує позицію про те, що, засада безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному процесі – це передбачені в кримінально-процесуальному законі положення, згідно з якими слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд зобов'язані особисто досліджувати (сприймати, збирати, перевіряти, оцінювати) докази, обґрунтовувати свої рішення на підставі тих доказів, які досліджені ними особисто, використовувати первинні докази, за винятком випадків, коли отримати останні неможливо та забезпечити можливість безпосередньої участі інших учасників кримінального провадження у проведенні процесуальних дій і ознайомлення їх з матеріалами кримінальної справи у випадках і межах, передбачених законом.

Виходячи з аналізу норм процесуального права, дисертантка обґрунтовує висновок про необхідність розуміння безпосередності як міжгалузевої процесуальної засади судочинства.

У *підрозділі 1.2. «Загальна характеристика засади безпосередності у кримінальному провадженні з позиції доказування»* автор зазначає, що сутність безпосередності з позиції доказування ґрунтується на законах теорії пізнання, філософії, логіки та психології, які є загальними для всіх суб'єктів пізнавальної діяльності, що передбачає поширення її впливу на всіх учасників кримінального провадження.

Дисертантка вказує на те, що сприйняття виступає єдністю відчуття і мислення, узагальнення, відбору, використання минулого досвіду людини шляхом безпосереднього або опосередкованого пізнання. Незважаючи на переважаючий характер опосередкованого пізнання у кримінальному провадженні, тут досить широко застосовується і безпосереднє пізнання, яке може полягати у сприйнятті,

збиранні, перевірці та оцінці доказів по справі. Безпосереднє пізнання суб'єктами, які здійснюють кримінальне провадження обставин, що підлягають доказуванню, та побічних доказів може мати юридичне значення, у випадку, коли таке пізнання відбувалося у кримінальному провадженні при проведенні тих дій, які передбачені кримінально-процесуальним законом, у встановленому порядку та закріплені в процесуальних документах. Коли таке пізнання здійснюється поза межами кримінального провадження прокурором, слідчим, суддею, слідчим суддею, то в такому випадку воно виступає перешкодою для участі у розслідуванні чи судовому розгляді даної справи. Тільки в цьому значенні можна говорити про сутність засади безпосередності з позиції кримінально-процесуального доказування.

Дисертантка обґрунтовує позицію про те, що безпосередність, діючи в процесі кримінально-процесуального доказування, виступає способом особистого сприйняття слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом доказів у кримінальному провадженні. При цьому, з точки зору доказування для безпосередності важливе значення має збирання, перевірка та оцінка доказів як логічно-пізнавальний та процесуально-правовий процес особистого дослідження суб'єктами доказування фактичних даних. Як наслідок, оцінка доказів існує не тільки на заключному етапі доказування при дослідженні всієї сукупності зібраних і перевірених доказів, тобто протягом усього процесу доказування.

У підрозділі 1.3. «Взаємозв'язок безпосередності дослідження показань, речей і документів із загальними засадами кримінального провадження» зазначається, що з'ясування взаємозв'язку засади безпосередності дослідження показань, речей і документів із загальними засадами кримінального провадження зумовлене прийняттям нового КПК України, який суттєво переглянув усю систему цих правових положень. Звичайно безпосередність дослідження показань, речей і документів знаходиться у взаємозв'язку з усіма засадами кримінального провадження.

У процесі проведеного дослідження дисертантка доходить висновку про те, що систему засад кримінального провадження визначають усі його засади, однак, кожна з них впливає на її побудову у межах свого нормативного змісту, який залежать від функціонального призначення кожної конкретної засади. Тим більше, що засада безпосередності дослідження показань, речей і документів виступає як невід'ємний структурний елемент у загальній системі засад кримінального процесу, які нерозривно пов'язані між собою. Відповідно взаємозв'язок засади безпосередності дослідження показань, речей і документів з іншими засадами кримінального провадження полягає у наступному: 1) порушення однієї засади кримінального провадження тягне за собою порушення інших основоположних та вихідних начал кримінального процесуального права; 2) безпосередність дослідження показань, речей і документів у сукупності з іншими вихідними положеннями кримінального процесу здійснює регуляторний вплив на кримінально-процесуальні відносини; 3) зв'язаності спільними цілями, відсутності внутрішніх суперечностей як в середині окремих елементів, так і між самими засадами; 4) наявності різноманітних форм (безпосереднього або опосередкованого) прояву такого взаємозв'язку між засадами кримінального процесу, оскільки в одних

випадках, засада безпосередності дослідження показань, речей і документів розвиває і доповнює положення інших засад, а в інших – виступає гарантією реалізації та сприяє реальному їх втіленню, і навпаки, належна реалізація засади безпосередності дослідження показань, речей і документів, є неможливою без дотримання інших засад кримінального процесу; 5) наявності горизонтального та вертикального способів взаємозв'язку, зумовлених юридичною силою та значенням для системи засад кримінального процесу їх нормативних положень.

Другий розділ «Реалізація засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному провадженні» складається з трьох підрозділів, один з яких включає три пункти, і присвячений визначенню механізму дії цієї засади у стадіях досудового розслідування, судового розгляду у першій інстанції та судовому провадженні з перегляду судових рішень.

У *підрозділі 2.1. «Особливості реалізації засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у стадії досудового розслідування»* дисертантка, з урахуванням норми ч. 1 ст. 7 КПК України, вважає за необхідне за аналогією закону поширити вимогу ч. 1 ст. 23 КПК України на стадію досудового розслідування шляхом покладення на слідчого, прокурора обов'язку щодо безпосереднього дослідження доказів. Безпосередність у дослідженні ними доказів полягає у тому, що слідчий, прокурор повинні особисто проводити у конкретному кримінальному провадженні слідчі (розшукові) дії, а у випадках, передбачених нормами КПК України, – також і негласні слідчі (розшукові) дії, безпосередньо сприймаючи у ході їх провадження фактичні дані, які дозволяють встановити наявність або відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Звертається увага на те, що засада безпосередності реалізується і при провадженні слідчим, а у випадках, передбачених ч. 6 ст. 218 КПК України, – прокурором негласних слідчих (розшукових) дій, що зумовлюється як нормативним віднесенням їх до числа слідчих (розшукових) дій (ч. 1 ст. 246 КПК України), так і особистим сприйняттям слідчим, прокурором у ході їх проведення відомостей, речей і документів.

Хоча засада безпосередності зумовлює необхідність особистого сприйняття слідчим, прокурором показань, речей і документів, проте нормами кримінального процесуального закону закріплюється значна кількість обмежень у реалізації цієї засади. Обмеження в особистому сприйнятті слідчим, прокурором показань, речей і документів зумовлені як обставинами кримінального провадження та місцем вчинення кримінального правопорушення, так і повноваженнями прокурора та керівника органу досудового розслідування. Незважаючи на наявність таких обмежень, слідчий, прокурор повинні перевірити докази, одержані іншими уповноваженими особами, та оцінити їх на загальних підставах, а в окремих випадках – повторно провести слідчі (розшукові) дії.

Із урахуванням особливостей кримінально-процесуальної діяльності сторін під час досудового розслідування, дисертантка характеризує інші елементи нормативного змісту засади безпосередності дослідження показань, речей і документів, які реалізуються у цій стадії кримінального провадження: 1) використання первинних доказів за винятком випадків, коли отримати останні

неможливо; 2) забезпечення можливості участі учасників кримінального провадження, зокрема сторони захисту і потерпілого, у слідчих (розшукових) діях та їх ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; 3) прийняття у ході досудового розслідування процесуальних рішень (слідчим, прокурором – у формі постанови, а слідчим суддею – ухвали) на основі оцінки особисто сприйнятих фактичних даних.

Підрозділ 2.2. «Реалізація засади безпосередності дослідження показань, речей і документів під час судового провадження у першій інстанції», який складається з трьох пунктів, присвячено визначенню змісту основних елементів нормативного змісту засади та її дії у ході розгляду кримінального провадження судом.

У пункті 2.2.1. «Безпосереднє дослідження доказів судом першої інстанції» зазначається, що безпосереднє сприйняття доказів дозволяє суду належним чином дослідити і перевірити їх (як кожний доказ окремо, так і у взаємозв'язку з іншими доказами), здійснити оцінку за критеріями, визначеними ч. 1 ст. 94 КПК України, і сформулювати повне та об'єктивне уявлення про фактичні обставини конкретного кримінального провадження. Дослідження доказів під час судового розгляду виступає невід'ємним елементом процесу кримінально-процесуального доказування, у ході якого суд з метою підтвердження або спростування фактичних даних, які складають зміст доказів, аналізує показання, досліджує речі та документи і співставляє їх з іншими доказами.

Безпосередність у дослідженні судом показань передбачає особисте сприйняття ним у ході судового розгляду відомостей щодо обставин кримінального провадження, які відомі обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експерту та мають значення для цього кримінального провадження. Безпосередність у дослідженні речей полягає в тому, що речові докази оглядаються судом, а також подаються для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження (ч. 1 ст. 357 КПК України). Безпосередність у дослідженні висновку експерта зумовлює оголошення його змісту, внаслідок чого наведений у ньому опис проведених експертом досліджень, зроблені за їх результатами висновки та обґрунтовані відповіді на поставлені запитання особисто сприймаються як судом, так і сторонами кримінального провадження. Безпосередність у дослідженні документів полягає в тому, що вони повинні бути оголошені в судовому засіданні за ініціативою суду або за клопотанням учасників судового провадження та пред'явлені для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження (ч. 1 ст. 358 КПК України).

Безпосереднє дослідження доказів як елемент нормативного змісту засади безпосередності реалізується й під час провадження у суді присяжних. У ході провадження у суді присяжних засада безпосередності реалізується у повному обсязі, що зумовлено нормативним закріпленням порядку провадження судового розгляду, оскільки норми параграфу 2 глави 30 КПК України не визначають жодних особливостей судового розгляду у суді присяжних, у тому числі й щодо безпосереднього дослідження показань, речей і документів.

У пункті 2.2.2. «*Межі використання у судовому розгляді похідних доказів*» вказується, що нормативний зміст засади безпосередності дослідження показань, речей і документів зобов'язує суд першої інстанції особисто сприйняти у судовому засіданні докази. Так, норми кримінального процесуального закону, закріплюючи обов'язок суду безпосередньо дослідити докази (ч. 1 ст. 23 КПК України), не обмежують його особисте сприйняття дослідженням лише первинних доказів, але встановлюють межі використання окремих похідних доказів (ч. 2 ст. 23, ст. 97, ч. 5 ст. 225, ст. 256 і ч. 1 ст. 358 КПК України).

Поділяючи позицію вчених (К.Б. Калиновського, В.Я. Лівшиця, А.В. Смирнова) про доцільність використання під час судового розгляду похідних доказів для встановлення тих або інших обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, дисертантка відзначає, що вони не підлягають обов'язковій заміні первинними доказами. Безперечно, що у випадках використання похідних доказів суду потрібно враховувати їх опосередкований зв'язок з обставинами кримінального провадження, проте наявність проміжного носія доказової інформації свідчить лише про ймовірність перекручення фактичних даних, які мають значення для цього кримінального провадження, та не завжди призводить до їх необ'єктивної передачі. Більше того, без здійснення дослідження та перевірки доказів неможливо зробити висновок про достовірність того або іншого доказу – як первинного, так і похідного.

Проведений аналіз судової практики дозволив дисертантці стверджувати, що судами першої інстанції найбільш часто використовуються такі похідні докази як: 1) показання з чужих слів, надані у порядку ст. 97 КПК України; 2) показання свідка, потерпілого, одержані під час його допиту у судовому засіданні у порядку ч. 5 ст. 225 КПК України; 3) похідні речові докази (спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів, зліпки та інші матеріальні моделі предметів); 4) документи, які виступають похідними доказами (документи посвідчувального характеру, протоколи слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, складені у ході досудового розслідування, протоколи слідчих (розшукових) дій, проведених під час судового розгляду у порядку ст. 333 КПК України).

У пункті 2.2.3. «*Ухвалення судових рішень на основі оцінки особисто сприйнятих фактичних даних*» дисертантка на основі системного аналізу норм ч. 2 ст. 23, ч. 4 ст. 95, ст. 225 і ч. 3 ст. 370 КПК України доходить висновку про те, що ними опосередковано закріплюється вимога щодо прийняття судових рішень на основі оцінки особисто сприйнятих судом фактичних даних як елемент нормативного змісту засади безпосередності дослідження показань, речей і документів. Обґрунтовуючи судові рішення, суд першої інстанції вправі посилатися лише на докази, досліджені під час судового розгляду, та не може обґрунтовувати свої висновки припущеннями. Обґрунтування висновків суду виключно доказами, дослідженими судом у судовому засіданні за участю сторін кримінального провадження, дозволяє розглядати засаду безпосередності дослідження показань, речей і документів в якості: 1) гарантії обґрунтованості та вмотивованості судового рішення, оскільки безпосереднє дослідження доказів дозволяє суду об'єктивно з'ясувати обставини кримінального правопорушення, на підставі чого обґрунтувати

ними свої висновки із наведенням належних і достатніх мотивів ухвалення судового рішення, які виключають можливість будь-яких інших обґрунтованих висновків; 2) гарантії вільної оцінки доказів, оскільки безпосереднє дослідження показань, речей і документів здійснює визначальний вплив на формування внутрішнього переконання суддів, присяжних щодо обставин кримінального правопорушення.

Встановлюючи загальні вимоги щодо обґрунтованості та вмотивованості судових рішень, норми кримінального процесуального закону в окремих випадках допускають винятки із загального правила про використання при їх обґрунтуванні доказів, безпосередньо досліджених судом, і дозволяють йому використовувати докази, отримані у ході досудового розслідування. При закріпленні таких винятків норми кримінального процесуального закону в одних випадках прямо дозволяють суду використовувати докази, отримані у ході досудового розслідування (так, суд вправі обґрунтовувати висновки, викладені у судовому рішенні, показаннями, отриманими у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України, що зумовлюється винятковістю випадків, які пов'язані з необхідністю їх отримання у ході досудового розслідування). В інших випадках норми кримінального процесуального закону дозволяють суду замість доказів, на підтвердження встановлених ним обставин кримінального правопорушення, наводити встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорується учасниками кримінального провадження (зокрема, вони підлягають наведенню у ході: 1) обґрунтування висновків суду у судовому рішенні, яке ухвалюється за результатами застосування скороченого порядку судового розгляду у випадку визнання недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які не оспорується учасниками кримінального провадження; 2) обґрунтування висновків суду у вироку, який постановлюється за результатами розгляду у спрощеному провадженні обвинувального акту щодо вчинення кримінального проступку; 3) обґрунтування висновків суду у вироку, який постановлюється на підставі угоди).

У *підрозділі 2.3. «Особливості реалізації засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у судовому провадженні з перегляду судових рішень»* дисертантка вказує, що у стадіях з перегляду судових рішень (провадження в суді апеляційної інстанції, провадження в суді касаційної інстанції, провадження у Верховному Суді України і провадження за нововиявленими обставинами) дія цієї засади істотно обмежена, що зумовлюється специфікою кримінально-процесуальної діяльності у кожній із цих стадій.

У ході провадження в суді апеляційної інстанції безпосереднє дослідження показань, речей і документів як елемент засади безпосередності реалізується за умови проведення дослідження судом апеляційної інстанції доказів. Безпосередня участь учасників судового провадження у дослідженні доказів у суді апеляційної інстанції дозволяє їм особисто сприйняти показання, речі та документи – як повторно (у разі їх повторного дослідження судом апеляційної інстанції), так і вперше (у разі подання учасниками судового провадження або витребування судом апеляційної інстанції нових доказів, які не досліджувалися судом першої інстанції). Реалізації такого елемента засади безпосередності як сприйняття судових рішень на основі оцінки особисто сприйнятих фактичних даних у ході провадження в суді

апеляційної інстанції притаманна певна специфіка, зумовлена особливостями як оцінки доказів у цій стадії кримінального провадження, так і обґрунтування та вмотивування судових рішень судом апеляційної інстанції.

Під час провадження в суді касаційної інстанції та Верховному Суді України засада безпосередності дослідження показань, речей і документів практично не проявляється, оскільки норми кримінального процесуального закону не надають їм повноважень щодо безпосереднього дослідження доказів і закріплюють істотні обмеження щодо встановлення обставин кримінального правопорушення та оцінки доказів при постановленні судових рішень. Нормативне закріплення заборони дослідження доказів позбавляє суд касаційної інстанції та Верховний Суд України можливості особисто сприймати показання, речі і документи і надавати свою оцінку доказам, дослідженим судами першої та апеляційної інстанцій. У зв'язку з цим суд касаційної інстанції не має права встановлювати і визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, а Верховний Суд України не вправі давати оцінку фактичним обставинам кримінального правопорушення, у тому числі й у їх поєднанні з кваліфікацією самого кримінального правопорушення.

Оскільки заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, з урахуванням норм ч. 1 ст. 463 і ч.1 ст. 466 КПК України, підлягає розгляду судом тієї інстанції, який першим допустив помилку внаслідок незнання про існування таких обставин, за правилами, передбаченими нормами кримінального процесуального закону для кримінального провадження у суді відповідної інстанції, межі реалізації засади безпосередності у ході провадження за нововиявленими обставинами залежать від того, судом якої інстанції здійснюється перегляд судових рішень: судом першої, апеляційної або касаційної інстанції.

ВИСНОВКИ

Проведене з урахуванням науково-теоретичних і правових основ та судової практики дослідження засади безпосередності дослідження показань, речей і документів та її реалізації у кримінальному провадженні, дозволило узагальнити наступні висновки:

1. Під засадою безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному процесі слід розуміти передбачені в кримінально-процесуальному законі положення, згідно з якими слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд зобов'язані особисто досліджувати (сприймати, збирати, перевіряти, оцінювати) докази, обґрунтовувати свої рішення на підставі тих доказів, які досліджені ними особисто, використовувати первинні докази, за винятком випадків, коли отримати останні неможливо та забезпечити можливість безпосередньої участі інших учасників кримінального провадження у проведенні процесуальних дій і ознайомлення їх з матеріалами кримінальної справи у випадках і межах, передбачених законом.

2. У стадії досудового розслідування знаходять реалізацію такі елементи засади безпосередності як: 1) безпосереднє дослідження показань, речей і документів та відображення результатів особистого сприйняття у протоколах слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій

і додатках до них; 2) використання первинних доказів за винятком випадків, коли їх втрачено або неможливо отримати, і випадків використання похідних доказів для виявлення, перевірки і поповнення первинних; 3) забезпечення участі учасників кримінального провадження, зокрема сторони захисту і потерпілого, у слідчих (розшукових) діях та їх ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; 4) прийняття процесуальних рішень (слідчим, прокурором – у формі постанови, а слідчим суддею – ухвали) на основі оцінки особисто сприйнятих фактичних даних.

Водночас, дії засади безпосередності в стадії досудового розслідування притаманна істотна специфіка, зумовлена наявністю істотних обмежень в особистому сприйнятті слідчим, прокурором показань, речей і документів, зумовлених як обставинами кримінального провадження та місцем вчинення кримінального правопорушення, так і повноваженнями прокурора та керівника органу досудового розслідування. У зв'язку з наявністю цих обмежень слідчий, прокурор повинні перевірити докази, одержані іншими уповноваженими особами, оцінити їх на загальних підставах, а у випадку необхідності та доцільності – повторно провести слідчі (розшукові) дії.

3. У стадії судового розгляду реалізуються такі елементи засади безпосередності:

1) безпосереднє дослідження за участю сторін кримінального провадження доказів, у ході якого суд за участю сторін кримінального провадження з метою підтвердження або спростування фактичних даних, які складають зміст доказів, особисто сприймає показання, речі і документи та здійснює перевірку кожного доказу як окремо, так і у взаємозв'язку з іншими доказами. Безпосереднє дослідження показань, речей і документів дозволяє суду як повно з'ясувати обставини кримінального провадження, так і запобігти спотворенню фактичних даних, що мають значення для конкретного кримінального провадження, у ході їх одержання;

2) використання первинних доказів за винятком випадків використання похідних доказів у межах, встановлених нормами кримінального процесуального закону. Норми кримінального процесуального закону не обмежують особисте сприйняття суду першої інстанції та учасників кримінального провадження дослідженням виключно первинних доказів, але закріплюючи обов'язок суду безпосередньо дослідити докази, вони передбачають можливість дослідження похідних доказів і чітко визначають межі їх використання;

3) ухвалення судових рішень на основі оцінки особисто сприйнятих під час судового розгляду фактичних даних, у зв'язку з чим безпосереднє дослідження показань, речей і документів виступає в якості передумови здійснення оцінки доказів. Водночас, норми кримінального процесуального закону в окремих випадках допускають винятки із цього загального правила, оскільки в одних випадках прямо дозволяють суду використовувати докази, отримані у ході досудового розслідування, а в інших випадках – замість доказів на підтвердження встановлених ним обставин кримінального правопорушення наводити встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспорується учасниками кримінального провадження.

4. У ході провадження в суді апеляційної інстанції засада безпосередності реалізується у повному обсязі у разі безпосереднього дослідження доказів. Залежно від того, чи проводилося судом апеляційної інстанції безпосереднє дослідження доказів, постановлюване ним судове рішення може ґрунтуватися як на оцінці особисто сприйнятих ним у ході апеляційного розгляду фактичних даних, так і на їх оцінці судом першої інстанції. Під час провадження в суді касаційної інстанції та провадження у Верховному Суді України засада безпосередності практично не знаходить свого прояву, оскільки безпосереднє дослідження доказів ними не проводиться. У ході провадження за нововиявленими обставинами межі реалізації засади безпосередності залежать від того, судом якої інстанції здійснюється перегляд судових рішень за цими обставинами.

Проведене дослідження проблем реалізації засади безпосередності дозволило обґрунтувати пропозиції щодо внесення змін і доповнень до КПК України, основними з яких є такі:

1) викласти статтю 23 у такій редакції:

«Стаття 23. Безпосередність дослідження показань, речей і документів

1. Суд досліджує докази безпосередньо. Слідчий, прокурор, слідчий суддя досліджує докази безпосередньо, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

2. Показання учасників кримінального провадження слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд отримує усно.

3. Слідчий, прокурор у випадках, передбачених цим Кодексом, зобов'язані забезпечити участь сторони захисту і потерпілого у слідчих (розшукових) діях та їх ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

4. Процесуальні рішення постановлюються слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом на основі оцінки особисто сприйнятих фактичних даних.

5. Відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, не можуть бути визнані доказами і використовуватися при ухваленні судових рішень, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених цим Кодексом.

6. Сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом»;

2) викласти частину п'яту статті 225 КПК у такій редакції:

«5. З метою перевірки правдивості показань свідка, потерпілого, з'ясування розбіжностей з показаннями, наданими у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України, а також за наявності обставин, що унеможливають допит свідка, потерпілого у суді, вони можуть бути оголошені під час судового розгляду»;

3) доповнити статтю 370 частиною п'ятою у такій редакції: «5. Суд обґрунтовує судове рішення доказами, дослідженими під час судового розгляду, крім випадків, передбачених КПК України. У разі, якщо суд відповідно до частини 3 статті 349 цього Кодексу визнав недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються, він обґрунтовує судове рішення доказами, які

одержані під час досудового розслідування і не оспорені учасниками судового провадження»;

4) викласти частину другу статті 382 у такій редакції: «2. Вирок суду за результатами спрощеного провадження ухвалюється в порядку, визначеному цим Кодексом, та повинен відповідати загальним вимогам до вироку суду. У вирокі суду за результатами спрощеного провадження на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються докази, які одержані під час досудового розслідування та не оспорені учасниками судового провадження»;

5) викласти частину другу статті 475 у такій редакції: «2. Вирок на підставі угоди повинен відповідати загальним вимогам до обвинувальних вироків з урахуванням особливостей, передбачених частиною третьою цієї статті. У вирокі суду на підставі угоди на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються докази, які одержані під час досудового розслідування»;

б) викласти частину третю статті 404 КПК України у такій редакції: «3. Суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, та може дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується».

У **додатках** наведено зразок анкети і результати анкетування 138 слідчих, прокурорів, адвокатів, слідчих суддів і суддів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Дехтяр О.Г. Передумови виникнення та розвитку принципу безпосередності у вітчизняному кримінальному процесі до судової реформи 1864 року: історико-правове дослідження / О.Г. Дехтяр // Наше право. – 2013. – № 4. – С. 119-123.

2. Дехтяр О.Г. Особисте сприйняття слідчим, прокурором, слідчим суддею показань, речей і документів як елемент змісту засади безпосередності / О.Г. Дехтяр // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2013. – № 1 (7): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13dohzzb.pdf>

3. Дехтяр О.Г. Реалізація засади безпосередності дослідження показань, речей і документів під час судового розгляду кримінальної справи судом першої інстанції / О.Г. Дехтяр // Наше право. – 2013. – № 7. – С. 135-142.

4. Дехтяр О.Г. Межі використання показань свідка, потерпілого як похідного доказу судом першої інстанції / О.Г. Дехтяр // Європейські перспективи. – 2013. – № 7. – С. 85-89.

5. Дехтяр О.Г. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів та співвідношення механізму її реалізації під час досудового розслідування та судового розгляду / О.Г. Дехтяр // Прикарпатський юридичний вісник. – 2013. – Вип. 1 (3). – С. 319-329.

6. Дехтяр О.Г. Познавательная деятельность субъектов доказывания и начало непосредственности в уголовном производстве Украины: теоретические аспекты / О.Г. Дехтяр // Современный научный вестник. Серия «Право. Философия». – № 21 (160). – Белгород, 2013. – С. 5-15.

7. Дехтяр О.Г. Принцип непосредности судебного разгляду кримінальних справ: поняття та зміст / О.Г. Дехтяр // Перспективи розвитку правової системи України у контексті світових інтеграційних процесів: Збірник матер. регіон. наук.-практ. конфер. (м. Івано-Франківськ, 20-21 травня 2011 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2011. – С. 62-64.

8. Дехтяр О.Г. Обмеження принципу непосредности судебного разгляду кримінальних справ / О.Г. Дехтяр // Актуальні проблеми юриспруденції: Збірник матер. регіон. наук.-практ. конфер. (м. Івано-Франківськ, 7 жовтня 2011 року). – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2011. – С. 44-47.

9. Дехтяр О.Г. Участь суб'єктів кримінального провадження у проведенні процесуальних дій та ознайомлення їх з матеріалами кримінальної справи як елемент нормативного змісту засади непосредности / О.Г. Дехтяр // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів другої всеукраїнської науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ: ПП Голіней О.М., 2013. – С. 127-130.

10. Дехтяр О.Г. Теоретичні основи реалізації засади непосредности у стадії досудового розслідування / О.Г. Дехтяр // Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної наукової конференції (16-17 травня 2013 р.). – У 2 т. – Одеса: Фенікс, 2013. – Т 2. – С. 442-444.

11. Дехтяр О.Г. Межі використання похідних доказів при постановленні процесуальних рішень у стадії досудового розслідування / О.Г. Дехтяр // Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства: Матеріали Регіонального круглого столу (м. Одеса, 19 квітня 2013 року). – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 188-192.

АНОТАЦІЯ

Дехтяр О.Г. Засада непосредности дослідження показань, речей і документів та її реалізація у кримінальному провадженні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2014.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню поняття, змісту, механізму реалізації та обмежень непосредности дослідження показань, речей і документів як загальної засади кримінального провадження. У роботі розкрито історичний процес становлення та розвитку теоретичних уявлень та нормативних положень засади непосредности, охарактеризовано непосредність у кримінальному провадженні з позиції доказування, досліджено взаємозв'язок непосредности дослідження показань, речей і документів з іншими загальними

засадами кримінального провадження. На основі норм чинного законодавства та наукових праць учених-процесуалістів розкрито механізм реалізації засади безпосередності дослідження показань, речей і документів під час досудового розслідування, судового провадження у першій інстанції та судового провадження з перегляду судових рішень.

За результатами дослідження сформульовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінального процесуального закону в частині, яка регламентує реалізацію засади безпосередності дослідження показань, речей і документів у кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальне провадження, засада безпосередності, показання, речі, документи, докази, особисте сприйняття доказів, похідні докази, ухвалення процесуальних рішень.

АННОТАЦІЯ

Дехтяр О.Г. Начало непосредственности исследования показаний, предметов и документов и его реализация в уголовном производстве. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза, оперативно-розыскная деятельность. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2014.

Диссертация посвящена комплексному исследованию понятия, содержания, механизма реализации и ограничений непосредственности исследования показаний, предметов и документов как общего начала уголовного производства.

В работе раскрыт исторический процесс становления и развития теоретических представлений и нормативных положений начала непосредственности, охарактеризована непосредственность в уголовном производстве с позиции доказывания, исследована взаимосвязь непосредственности исследования показаний, предметов и документов с иными общими началами уголовного производства. Раскрыто нормативное содержание начала непосредственности исследования показаний, предметов и документов, которое включает в себя такие элементы: 1) обязанность субъектов (следователя, прокурора, следственного судьи и суда), которые ведут уголовное производство, лично исследовать (воспринимать, собирать, проверять, оценивать) доказательства; 2) обязанность указанных субъектов обосновывать свои решения на основе тех доказательств, которые исследованы ими лично; 3) их обязанность использовать производные доказательства, за исключением тех случаев, когда получить последние невозможно; 4) обеспечение возможности непосредственного участия иных субъектов уголовно-процессуальной деятельности в производстве процессуальных действий и их ознакомление с материалами уголовного производства в случаях и пределах, предусмотренных законом.

На основе норм действующего законодательства и научных трудов ученых-процесуалистов раскрыт механизм реализации начала непосредственности

исследования показаний, предметов и документов в уголовном производстве. В частности, детально определяются особенности реализации элементов нормативного содержания начала непосредственности исследования показаний, предметов и документов в ходе досудебного расследования, судебного производства в первой инстанции и судебного производства по пересмотру судебных решений (производства в суде апелляционной инстанции, производства в суде кассационной инстанции, производства в Верховном Суде Украины и производства по вновь открывшимся обстоятельствам). Особое внимание уделяется определению круга исключений из начала непосредственности исследования показаний, предметов и документов, которые допускаются нормами уголовного процессуального закона в каждой из указанных стадий уголовного производства.

По результатам исследования сформулированы предложения, направленные на совершенствование уголовного процессуального закона в части, регламентирующей реализацию начала непосредственности исследования показаний, предметов и документов в уголовном производстве.

Ключевые слова: уголовное производство, начало непосредственности, показания, предметы, документы, доказательства, личное восприятие доказательств, производные доказательства, постановление процессуальных решений.

SUMMARY

Dekhtyar O.G. The principle of immediacy research of evidence, objects and documents and its implementation in criminal proceeding. – Manuscript.

Dissertation for the academic degree of Candidate of Law Sciences in Speciality 12.00.09 – Criminal proceeding and criminalistics; court expertise; Operational search activity. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2014.

The dissertation is dedicated to the study of the concept, content, mechanism of the implementation and limitations of immediacy research of evidence, objects and documents as the general principles of criminal proceeding.

The author discloses the historical process of the emergence and development of the theoretical concepts and regulatory of the principle of immediacy, characterizes immediacy in criminal proceeding from the standpoint of proof, investigates the relationship of immediacy research of evidence, objects and documents with other general principles of criminal proceeding. On the basis of the current legislation and scientific works of forensic scientists the mechanism of the implementation of the principle of immediacy research evidence, objects and documents during the preliminary investigation, the first instance proceeding and court proceeding of judicial review is uncovered.

By the results of the investigation the proposals to improve the Criminal Procedure Law in the part that regulates the implementation of the principle of immediacy research evidence, objects and documents in criminal proceeding are made.

Keywords: criminal proceeding, the principle of immediacy, evidence, objects, documents, proofs, personal perception of evidence, derived evidence, adopt of procedural decisions.